

most tör föl belőle. Szabadsága egy újabb, magasabb fokra emelkedik. Sikeresen védekezik a botjával négy-öt támadójával szemben. Az egyiket fejbe találja, s a fejét előnti a vér, ki is száll a küzdelemből. Most szólal meg Jóska először hangosan: „A zsidó is tud ütni úgy, mint ti: magyarok.”

A küzdelem egyre elkeseredettebb: Jóskának szárnyakat ad, hogy kezdik tisztelni, félni tőle: az az egyenrangúnak tekintik. Felemelő, részegítő érzés. Még egy ellenfelét sikerül eltalálnia. Már-már úgy látszik, sikerül kicsúsznia a Góliát-tülerő markából, amikor egy addig a küzdelmet távolabbról néző pályamunkás a közelben legelésző nyájhoz szalad, s azt Jóskának hajtja. A megvadultan nyargaló juhok ledöntik a lábáról. A bosszú. Az alapos

helybenhagyás. Jóska összeverve, véresen hever a földön. Meg-meg vonaglik. Még él. Magára maradt kínlódás, agónia a pusztán. Az alkonyat véres színei. Az orvos arra biciklizik a szomszéd falu felé. Pillanatra lelassít, felismeri Jóskát, továbbkerekedik. Majd két ember körvonalai az egyre sötétebb bíborba komoruló tájban. Megállnak az élettelen test mellett. Egyikük lehajol, és megadja a kegyelemdőfést.

A kamera fölülről mutatja a testet, amely mellett a birkák békésen legelésznek. Rosinger Józsi arca. Megszenvedett, véres arc. Rajta a kiküzdött, megszenvedett nyugalom isteni vonásai. Egy felnőt arca. Ha nem volna halott: boldog ember arca lenne.

Tímár Máté

JÓNÁS

I

Furcsa Úristen-barma vagyok én. Ha valaki szép szavaival, behízelt emberi magatartásával vagy talpraesettségével megnyeri a tetszésemet, azonmódulag testvéri érzület kerekedik bennem iránta, pedig nemigen ragasztható reám a címke, hogy: árva. Csecsemőkorukban Murillo-angyaloknak is mintát kínáló, de ma már medvebocsokkal is viadalra kész fiaim, jó vértestvéreim, hívséges barátaim vesznek körül, s ha az égzendítő-földindító szerelmek dolgában nem vagyok is a Don Juanok, Casanovák, Túri Danik közé sorolható, könnyebben áll szájamra a kacagás, mint a morgás. Testvéremül fogadtam a világot, s ez így több, mintha testünk s vérünk azonos forrásból származna. Hozzáállás dolga ez, hogy a gondolatok parolázzanak. Belső parancs küld embertársunk segítségére sietni, hamarabb, mintsem „te”-vé lágyulna a „maga”. S ha mindezekhez hozzávesszük azt is, hogy szüleink nem kérték ki hozzájárulásunkat családjuk velünk-szaporításához, az így szerzett, vállalt családtagok olykor néha még többek is, mint a gének szerintiek, hiszen magunk választjuk őket...

S mindezeket, most, itt, Heine szülővárosának

közelében Te juttattad az eszembe, Jónás, holott negyven esztendő múltával is először tegezlek életemben, s még ott, a lemergi erdőben is, miközben a kék sapkás MVD-s „keretlegények” elragadtak közülünk, Te is hasonlóképpen vettél végbúcsút tőlem:

„Isten vele, hadapród úr! Tartson meg jó emlékezetében!” – mielőtt a shakespeare-i sorsodhoz méltó, hat évezredes ima az eget kereste volna a szádról: „Sema Jiszroel Adonaj, elahem Adonaj ehod! – Halljad Izráel, az Örökkévaló Isten egy, egyetlenegy!”

Hiszem én ezt, hiszem, de akkor miért engedte megtörténni mindazt, ami történt?!

Furcsa volt a mi megismerkedésünk, Jónás, ott a temesvári láger Noé-bárcájában, az Aradnak futó országút mellett, ahol a tifusz, a vérhas, a tetvek és a háború végvonaglásának arénájában, 1945 márciusában összesodort bennünket öszövecségi névadód cethalának apokaliptikus hullámverése. A lágy, bánati tájra, Sztálin kétöles, filmszillagá szepített arcmásának s a bánati svábok mély humuszu termőföldjeinek, elhagyott tanyáinak előterében, ahová a Berija-fattyak a fasisztákká kinevezettek hurcolták eleven céltáblának, túl az árammal biztosított, őrtornyokkal sarkalt, szeges zónadrótokon. Melyeken bévül,

Hadifogoly munkaszolgálatosok ügye

Az Országos „Musz” Szervezet felhívása!

A hadifogoly munkaszolgálatosok ügyében a Szervezet több irányú akciójának eredményeként, — melyeknél az Országos Izraelita Irodák segítségét is felhasználta, — Szekfi Gyula moszkvai követünk közvetlen értesítése alapján örömmel állapítjuk meg, hogy munkaszolgálatos orosz hadifogoly hátlársaink rövid időn belüli hazatérésére teljes bizonyossággal számíthatunk.

Felkerjük az érdekelt hozzátartozókat, hogy lehetőleg gépirással írva sürgősen adják le Szervezetünkhez (Bajcsy-Zsilinszky-ut 5. naponta d. e. 11—1 óra között) az alábbi adatokat:

1. a hadifogoly munkaszolgálatos neve,
2. születési éve és helye,
3. anyja neve,
4. fogságba esésének helye és időpontja.

5. hadifogoly tagságbeli címe,

6. az érdeklődő neve és címe.

A hadifogoly munkaszolgálatosra vonatkozóan tanácsos politikai igazolására vonatkozó itatati és becsatolni. Ennek hiányában ezt pótolja a közvetlen hozzátartozóra vonatkozó politikai igazolás.

A hadifogoly munkaszolgálatosok ügyében fenti eredményeket közel egyéves munka előzte meg, azokban soha illúziót keltő híreket, vagy felvilágosításokat nem adtunk.

Most is arra kérjük az érdekeltet, hogy legyenek türelmessel és az ügyben minden kérelmükkel és további tájékoztatásuk céljából forduljanak Szervezetünkhez, amely ebben az ügyben is, mint a munkaszolgálatosok ügyét találó egyetlen illetékes érdekvédelmi szerv készséggel áll rendelkezésre.

ORSZÁGOS „MUSZ” SZERVEZET.

változó létszámmal 20–30–40 ezren ettük a fünkhoz ragadó hadifogolykenyeret. A létszám attól függött, hány társunkat temették az ellenőrző proverka előtt, s hányat tereltek közénk a nemrégiben felszabadult Budapestről, vagy a nyugati végekről, ahol, talán már Bécsből, még mindig harsogta Fedák Sári, hogy: Halló Rádió, csakazértis Budapest!

S hogy kiből is állott össze ez a bárkai létszám, Jónás, az már elsősorban nem nekünk, hanem az utánunk következő nemzedéknek érdekes, ha ebben az AIDS-es, lézeres, önmagunktól is elidegenedett világban még egyáltalán érdekes.

Zömükben németekből és magyarokból, katonákból és civilekből, de ezek a katorgafolyamok is számtalan folyóra, patakra, csermelyre, érre ágadoztak. Mert németnek számítottak nemcsak a Wehrmacht és az SS soldatjai, az osztrákok, a Volga-németek, svábok és szászok, de a Vlaszov tábornok fehér kozákjai, Bandera ukrán felkelői, sőt a Hitlerhez szédült krími tatárok. Míg a magyarokhoz sorolták a Horthy-egyenruhás románokat, felvidéki szlovákokat, ruténeket, sőt az ikerlágereinkben szerveződő hadosztály fegyvertelen harsosait is, akiket a Dálnoki Miklós Béla debreceni hadseregébe szántak, hogy azután a dombaszi szénmedencében végezzék ők is.

S ennél a nagy likú rostás osztályozásnál kivétel csak egészen kevés akadt. Például a Magyarország felett lelért „szövetségesek”, az USA és az angol repülőgépek pilótái, a lágerrendőrség botos davajai — főleg ruszinok és délvidékiek — és a Sztálin-szentkép mögötti „zsidóbarakk” izraelitái. Akiket a halál torkából szabadítottak ugyan ki, s többségükben magyarul beszéltek, szabadságukat azonban a kremli nagyvezír jóvoltából sem nyerték vissza. Sőt akadt iván, aki a „jud” szót

németes undorral mondta ki. Habár a Joint és más USA segélycsomagok így is reájuk találtak, ha jól megcenzúrázva is.

Furcsa mentőcsónak volt ebben a városnyi Noébárkájában a ti barakkotok, Jónás. A hívők idején s a máramarosi csodarabbi jeladására megszereztek öveztek magukra, hogy az Egyedül-valóhoz fohászodjanak, miközben mások vétekelt helyettük is. Fél kenyerekért, dohányért fogtechnikusok vették meg eleven szájakból az aranyfogakat, az ingyen kihúzással együtt. Jablonkay-Jung, a festőművész mahorkáért rajzolta a Vörös Hadsereg hőseit, külön kérésre, fényképek alapján a családtagokkal együtt. Akadtak jók, rosszak, hullakamrások és kenyérvágók s az MVD-nek „bedolgozók” is, mert ugyebár — ahogyan mindenik barakkban — a generaliszsimusz normáját itt is teljesíteni kellett. Megpróbálta ezt például a tiszt barakkunkba beépült Puskás „zászlós” is, aki klerikális-fasisztaként engem is feladott, mert az esti sötétben Ady Endre *Imádság háború után* című versével vigasztaltam a többieket, s testi épségemet (talán az életemet is) Dinics Vaszil ruszin tolmács mentette meg, akivel együtt ettem a komiszkenyeret a debreceni Pavilon laktanyában. Gyűlölet mégsem kerekedett fölém, hiszen jól tudtam, hogy akiket Auschwitz füstje, a keretlegények puskatusa, a sárga csillag szégyene megcsapott, azoktól senkinek sincsen joga irgalmas szamaritánusságot várni, A-tól Z-ig. Az ilyen Puskás-félék is talán tíz-húsz rokonuk ártatlan haláláért „törlesztettek” volna, illetéktelen helyen, Adonaj büntetését is vállalva érte.

És Szibériát, mert ugyebár Ti is csak velünk jötetek, Jónás...

Nem voltam ismeretlen a házatok táján, bár először te jelentkeztél nálam. Járom addig is a

kényszerszállásokat felé. A zsidóbarakk szomszédságában templomoskodott az úgynevezett kultúrotthon, ahol – illő sorbanállás után – a *Temesvári Szabad Szó*-t, Illés Béla *Kárpáti rapszodiá*-ját, Gábor Andor verseit, J. V. Sztálin *Dialektikus és történelmi materializmus*-át olvashattam, s ahol ismerősökkel találkozhattam. Például osztálytársammal, Polyák Lacival, akiért – ha jól emlékszem, hatodikban –, testemmel védve az antiszemita túlbuzdulás ellen, jussoltam egy félmázsás pofont, amit meghitel ma is. Kohn Győző is járt ide, akivel együtt legeltettünk Karácsony Sándor hortobágyi birkejárásán, és Manus Laci, a bádogos fia, a nevezetes sztepptáncos festő, de az ő becses személyét jobb lenne talán elfelejtenünk.

Vagy mégsem?

Ha nem, hát a Te emberségedért nem, Jónás...

Tavaszin gőzölgött már az ugar. Álszemérmesen kandikált elő a nap a felhők fátyola mögül, mint a frissen rosszleány, aki még szégyenli, hogy kurva, s éppen az V. szektorba gyalogoltam legénységi analfabéta-gyülekezetemet az ábécére tanítani, amikor odaléptél hozzám.

– Lenne számomra minutácskányi ideje, hadapród úr? – kérdezted, s én nem tudtam, hová sorakoztassalak hirtelen. Hiszen székes hanghordozással beszéltél, olyan pirosposzsgásan takaros legény voltál, mint akiért bazsarózsára peselnek a leányok, a honvéd egyenruha pedig úgy feszült rajtad, hogy csupán a parolija szégyenkezett, amiért nem szépkedett legalább három-három csillag rajta. Egyszóval, vágós fattyú voltál, ahogyan édesapám nevezte a kedve szerinti legényeket, én pedig, ha nem ismertelek is, úgy tűnt, láttalak valahol.

– Természetesen – feleltem –, csak azt mondja meg, honnan vélekszem magára.

– A zsidóbarakkból...

S már mondtad is Polyákot, aki reám dicsérte a helyette jussolt pofont, Kohn Győzőt, aki szerint nacionalistán verespéteres vagyok, Puskás „zászlóst”, akit a Dinics Vaszil tanúságtételéért az MVD-s lefokozott hullahordozóvá. De a legkéteyesebben Manusról vélekedtél:

– Avval vigyázzon kigyelmed, mielőtt rókavasba hágna!

– Nem értem...

– Fejtse meg, ezért kerestem...

Nem volt ez akkor sokkal több, mint az a zérus, amelyik elől elhagyjuk az egyest, de nem folytattad, s én sem csiklandoztalak érte. Inkább azt mesélted el, hogy körfűrészcs favágó voltál Gyimesbükk táján, reágondolva is lobbót vet a véred bizonyos Regináért, s mint a havasokon hírelték, nem is az a jóra való Jónás Jónás, a szatócs volt az e világra fabrikáló apád, hanem Kárvalló Álózi bá, az erdőpásztor, aki sosem ment el melletted úgy, hogy meg ne simogatta volna a göndör hajad...

Még aznap megkeresett a pulykatojásképű

Manus, s megkérdezte, nem lenne-e kedvem modelt ülni néki.

– Új háttérképet festek a színpadra – mondotta –, a falvakba bevonuló felszabadítók fogadásáról, s ezzel a búsmagyar pofázmányoddal te lehetnél a bíró rajta, aki kenyérrrel-sóval tiszteli őket.

Valami bolondsággal feleltem, amire három Camel cigarettával, egész doboz gyufával élesztgette a kedvem, s ezek akkora kincset jelentettek akkor-táj, hogy talán még az önmagával is magázódó Somos órnagy is megmutatta volna a fenekét érettük. Az ereszetcsorgásba, a felfordított ételhordó ládára ültem, ahová jólesően odatámaszkodott a napfény, Manus pedig noszogatta a ceruzát a papiroson, míg egyszer csak galacsinba gyűrte az egészet.

– Nem vagyok formában máma – mondta álkedvetlenül –, de ha már neked hoztam, hát ezeket sem viszem vissza.

S az ölembe tett három ropogós zsemlyét, melyeknek közepében – csudálkozz, világ, tartsd vissza a csuklást, Dzsugasvili Jóska – háromujjnys Herz-szalámiszelet szépkedett.

S ezután nem láttam vagy tizenöt esztendeig. Igaz, nem is néztem utána, mert menten beléhaptam az első zsemlyébe, de valami megszurta a nyelvem. Egy patkószeg, amit a kaszárnyában jancsiszegnek hívtunk. Azután még egy társa s egy kettőbe tört gombostű került elő a bánsági süteménycsodákból, melyeket, habos kávéval Ferenc Jóska is annyira szeretett. De azért utolsó morzsáig megettem mindet. Igaz, olyan apróra csipdesve, mintha Miskának, a verebemnek szántam volna, de legalább tovább tartott az élvezet.

S három hét múlva elindult velünk a vonat, Lugoson át, Havasalföld, majd Szibéria felé.

II

Az 1945 húsvétja kitett magáért, mivelhogy a láger tífusz és vérhas elvámolta felének piros tojás részét is a megmaradt túlélőknek adta. Temesvár püspöke, Pacha Ágoston, aki később maga is a Duna-delta áldozata lett, hatalmas körmenetet rendezett a láger körül, szeretetsomagokkal, amit derekasan megvámoltak ugyan ivánék, de azért nekünk is jutott belőlük. S mire a morzsáit is felcsipegettük a priccdeszkákról, felmondotta a lakóságunkat Bánát, hogy környezetváltozásra a havasalföldi Ramnicul Saratnak, majd három esztendőre az Uralnak engedjen át. Míg ezek lezajlottak, Jónással alig esett találkozásom. Mindössze egyszer, akkor is olyan hevenyén, akár a macska vagy a verébszerelem. Valahol az olajváros, Ploesti pályaudvar-sínrengetegének valamelyik külső zabigyerekén leskelődtünk kifelé a marhavagon beszegesdrótozott csapóablakán, amikor is a szájából, alulról felfelé meghallottam a nevemet, ahol fura együttes tagjaként settyegett a sínparók között. Előli egy cujkás járású kalmuk szovjet harcos ha-

Rövid időn belül mindnyájan itthon lesznek

— mondja az első, oroszországi táborból hazaérkezett
Benedek Ármín, volt munkaszolgálatos

Messziről jött fiatalember áll velünk szemben egy akácfautcai bérház első emeleti lakásában. Még kissé idegenül mozog az ismerős butorok között, néha megsimogatja a fotel karfáját, lezsed közben ide-oda sikló tohinate meg-megpihen egy tárgyban. A fiatalember **Benedek Ármín**, két napja érkezett meg az első oroszországi hadifogolyosonattal. Köröspiermetű, 30 éves zsidó munkaszolgálatos. Nem a megszokott, kiéhezett, megviselt hadifogolytípus, bár meglátszik rajta, hogy a bosszu ut kisé megviselte. Beszélgetésünk nehezen indul, de később belemegyek és mikor oroszországi tapasztalatairól esik szó, a háta sző szavai tolnak ajkára.

— Hogyan esett fogságba? —
kérjük őt s ő belekezd történetébe.

— Századunkkal, a 109/10-os
páci munkaszázaddal, 1941 no-

vemberében Beregszász környékén feküdtünk. Kerejük tagját, de különösen Bajla Sándor őrmester, azadista őrmével gyűltek bennünket. Hazaérkezésemkor értesültem arról, hogy őt időközben elérte méltó büntetése: halálra ítélték. Közben egyre tartott az orosz előrenyomulása, már egészen közel voltak hozzánk. Ekkor többen elhatároztuk, hogy megszökünk. A szökés azonban nem sikerült s minket visszavittek az őrmester „ur” elé, aki holtrészeg volt és aki ekkor már ugylátszik rájött arra, hogy a sikeres elszakadások, a rugalmas védekezések mögött a teljes kudarc húzódik meg, nagykegyesen meghagyta életünket. Közben a tüzvonalba kerülünk és megkezdődött a fejtelten visszavonulás. Én egy orosz zsidó család házában padlásán rejtőztem el. Innen kénytelenem kifelé, amikor egy hat-

lól vontatott ágyusüveget látam hirtelen berobogni a felységbe. Vezetőjük egy nő volt. Ezek voltak az első oroszok, akiket megpillantottam. Lero-bantam s a következő percekben, mintha a föld alól bujtak volna elő, az utca megtelt oroszokkal. Nagyon emberségesen bántak velünk, enni adtak. Ejjel egy orosz zsidó főhadnagy jött be hozzánk, elbeszélgetett velünk, csokoládéval kínálta és magával hozott gitárján zsidó dalokat énekelt nekünk. Egy hét múlva azután elszállítottak bennünket az Ural hegységben levő táborba, ahol mostanáig voltunk.

— Milyen volt a bánásmód a táborban?

— Tiszta, tágas barakkokban laktunk, minden héten fürdhetünk. Ellátásunk bőszeges volt, hogy csak egyet emlísek, a napi kenyérféjadag 87 deka volt.

Egészégi állapotunk szerint osztályoztak bennünket, az I. és II. osztályunk napi 8, a III. osztályunk napi 4 órát dolgoztak. Állandó orvosi felügyelet alatt állottunk, ennek köszönhető, hogy táborunkban semmiféle járvány nem volt. A légeroag tiszte embersegesen bántak, nemcsak velünk, 37 munkaszolgálatossal, hanem az 1400 német és a mintegy 400 magyar hadifogolyat is. Szórakoztatásunkra hetenként színházi és mozis előadásokat rendeztek.

Beszélgetésünk közben, amiú kezeivel magyarul, megcsillan újján a karikagyűrű. Mikor felesége után érdeklődünk, eddig mosolygó arca elkomorul.

— Boldog őrmével jöttem haza s itthon tudtam meg, hogy azok a gazemberek — itt ökölbeszoru a keze — elureolták a feleségemet. Irja meg azra kesztő ur, hogy keresem feleségemet, Benedek Liviat, aki Ravensbrückben volt, száma 92869. Utolsó híriú 1945 február 13-ról szól. Kérem, aki tud róla, értesítsen ezen a címen: **Benedek Ármín, Budapest, Akácfa utca 13.**

Megnyugtatójuk, hogy eleget teszünk kívánságának, majd megvárjuk, míg kissé lecsilla-

ladt, utána valami marsallos román tiszt meg egy pajeszos, kaftános emberke, majd ő, s együtt gajdolták, olyan eszperantó-kórus formájában. Amennyiben a Mózes-vallású sekrestyésforma jiddisiesen, Jónás magyarul, a vállrózsás Decebál-hadfi románosan, a keresztbe kancsi vörösharcos törökösen hangsúlyozta, amiből a végitélet hatvan-nyelvű Mezzofanti bíborosa is bizonyára nehezen hámozta volna ki, hogy én lennék. Legfeljebb azt, hogy keresnek valakit. Mint utóbb kiderült, a közibünk önkénteskedett sinaiai bóhert, akivé Jónás kinevezett, s én fel is vállaltam, hát-ha jussolok érte valamit. Odatolakodtam az összes testi szükségleteink elvégzésére szolgáló vagonaroki „szarólyukhoz”, ahol Jónás azzal a használati utasítással nyomkodott felfelé egy szépséges, piros-fehér csikos csergeanyagból összeékesített, tömött válltáskát, erdélyiesen szunkát, jól megillatosítva a büdösnél is büdösebb hadifogolyszarral, hogy: „Amit nem használ fel belőle kigyelmed, arra majd akad vevő!” Húztam-vonszoltam a megbűzölt hozományt, a négy tucat éhkoppo vagonlakótárs meg nézte, s csámcsogott hozzá, miközben megköszönni se jutott időm, mert elindult a vonat. Dicséretes tartalom került elő abból a szunkából. Mindenekelőtt egy szép, hasas kenyér, két disznófejes USA-konzerv, oroszul hírelve, hogy sonka, koszorú fokhagyma, fél lazac, két pakli dohány, cigarettapapirossal a közepében s legalul — bizonyára igazolásául annak, hogy az Úristen keze is benne van a dologban — egy imaszíj, visszafelé lapozható imakönyv s az a székely szá-

jakon csillagvizsgálónak tisztelt kegytárgy, amit a választott nép hitvalló fia istendicséret közben a homlokára ékesít. Kérdezte is Fazekas bácsi, a süllős orrú kolozsvári asztalos, mélyen nyuldosva a zsebébe: „Készítem-é a kacort, hadapród uram?”; nyilvánvaló célzással arra, hogy mindezen jókért il-lendő lenne átzisraelitásodnom, hogy a kegyes eszközöket használni tudjam, de hát a keresztelőt egyhiten elhalasztottuk. Akadt még a tarisznya alján két bőralmányi mandarinocska is — kinek-kinek jutott belőle egy-egy gerezd —, s félórás falás, nyögés s fohással felérő szavak múltán akkora füstfellegek bogorogtak kifelé a vagonból, azon sem csodálkozhattunk volna, ha a fél Moldovaország tűzoltóságát alarmírozzák érte. S hogy mindezek múltával, csorgatás idején a csapocskámat még jobban rejtetem illet, azon se csodálkozson senki, mert-hogy ekkora jótétemény Krisztus-keresztrel a nyakában valakivel megeshet, annak valószínűsége társaim előtt egyenlő lett a tízes zérusával, ha elhagyják előle az egyest. Csak a Ramnicul Sarat-i feredőben nem dugdoshattam, ahol Jónás dicséretes méretű „keresztlevelével” odatolakodott hozzám, s a karján sebtapsz ékeskedett, amit a meleg víz leáztaató szándékától is oltalmazott.

— Megsebesült, cimborá? — kérdeztem tőle együttérzéssel, de hallatlanba vette, s az újrázásra is csak sejtelmeskedéssel szolgált.

— Megkarmolt a halál angyala, hadapród uram — mondta nekikeseredetten. — Igencsak eljegyzett magának, csak titkolom a vőlegénységemet. De meddig? Mindössze másfél esztendeig...

Megfürödtünk a Donban, Volgában, Uralban, s frontot fogtunk a sztálini országépítés harcmezéjén. Századparancsnok lettem, s ki-ki az, amire Anna Sztjepanova, a másfél mázsás főorvosasszony fenekének húsállománya alapján mustrálta. Kivételt csupán zsidó bajtársainkkal tettek, mintha a hitleri lágereket, munkaszolgálatot előtörlesztésként elfogadták volna. Ők nem kerültek az építkezésekhez, kubikgödörök fenekére, inkább a műhelyekbe, raktárakba, konyhára, tehát elkerülték az ilyen vezényszavakat: „Egy, kettő, egy, emeld meg! Emeld meg–szakadj meg! Minden erőd vedd elő, hitvány dologkerülő!” De nem irigyeltük őket azért, hogy őrkutyák kísérte menetoszlopainkba csak ketten kerültek közülük. Grosz Izrael, a kis szanitéc, aki rabbinövendéki mivoltában kegyszereimet megvette félévi dohányporcióért, és Jónás, akiről a XIV. munkahelyemen legendák keletkeztek, vallásfelekezetre való tekintet nélkül.

– Az anyja hétszentségit! – hódolt tehetsége előtt Pans Miklós hitebéli századparancsnoka, civilben gazdatiszt Lónyay herceg tokaji uradalmában. – Olyan tűzikovács ez, mint az a Vulkanus vagy Héphasztosz isten, ahogy Sárospatakon tanulunk. Még a Kreml kapujára is kikalapálna annak a bajszos kanmajomnak a pofázmányát két csajka kásáért. Még a németek is brigádvezetőnek javasolják!

Meg is látogattam őrpáncsnokom kegyes hanglejtésében, amikor átment udvarolni a munkahelyükre. Prémiumverset írtam néki, amit még aznap este a karjára tetováltatott, hűségnyilatkozatul annak a bizonyos gyimesbükki leányzónak:

Régina, Régina,
Szívemen a korona!

S miközben Nyíró Domokos, a gelencei harisnyaszabó a tintaceruzával előrajzolt szöveget szurdosta a bőre alá a csokrétába kötözött tűkkel, egészen az eleven vérig, ökelme vidáman fütyörészett:

Azért adtam három pengőt,
hogy a farod járjon rezgőt...,

amire még a legkérgesebb markú keletporosz főkovács, Lukás is ezt morogta szénporseplős ormánya alá:

– Zsidó, nem zsidó, polgármester lehetne minálunk!

Pedig bizonyára nema polgármesterségre s nem is csak Reginára, hanem a legendabéli Mutius Scaevolára gondoltak volna, ha ismerik ezt a nevet...

...mert másnap vészt károgó varjak száján érkezett a híre, hogy munkahelyén, a kovácműhelyben, Jónásra zuhant egy félembornyai izzó vastomb, s a bal karjáról jócskán lesütötte a húst. Úgy vitték be a lágerbe az ételhordó lovas kocsin, Clepper főorvos három óráig dolgozott rajta, s a

kis szanitéc, Grosz Izrael szinte pityergett, amikor a fülembe súgta:

– Mintha maga is akarta volna, szegény. Az orcámba kiabálta: Adonájodnak, az Úristennek akartam volna segíteni, ha már a sorsomba köpött!

De harmadnap, amikor magához tért, végleg, s megitta azt a kulacs tejet, amit kenyérzsáknyi lopott szegért cseréltem a bazárban, már majdnem vidáman tartotta elem a megrigmusolt kezét, s vérekes szemével reám kacsintott:

– Jól olvasható, hadapród uram?

– Meglehetősen, Jónás!

– Hát akkor olvassa el!

S miközben szépen, tagoltan olvastam, mintha az orosz ikonképek szenvedő Krisztusáéhoz hasonlított volna az arca...

III

Annyit írtam már a lágeréletéről, hogy kisebbféle Biblia kerekedhetne belőle. Ábelségünkről, káinságünkről, donkihotteségünkről, odüsszeuszágünkről, szerencsétlen kiszolgáltatottságunk összes, hol végzetes, hol neveléses, hol köznapi, ritkán ünnepi epizódjairól. Többre már nem is igen törekszem. Magukért a történetekért sohasem is írtam. Mindenkor adósságokat törlesztettem, vagy elégtételt adtam, s most sem törekszem másra. Itt, Wuppertalban, ebben a csendes erdei házban, az aszpirinkirály Bayer és a milliomos munkásvezér Engels városában, Clemens Müller lágercimborám kenyere, ahol évi szabadságomat töltöttem. Fél évre előre meg hátra kialszom minden reám szakadt vagy várakozó gondom, s számvetést teszek jónási adósságom megfizetése terén.

Vasárnap van. Szakad az eső. Ez a kölni érsekek és Berg hercegek valamikori országocskája olyan szeszélyesen esőverte, amilyen sorspofozta a magyarok sorsa. S e tekintetben még szerencsésnek is vélhetném magam, mert az én életem viselhetőbb. Olyan, mint a Clemens barátom főztje. Nem túlfűszerezett, se sós, se sajtalan. Volt benne szép, küzdelmes falusi gyermekkor, tartalmas iskolásévek, szerelem és szerelmi karmolás, népművelő ámokfutás s főleg sok-sok felidézésre érdemes jó barát. Nékem a németekből is Clemens Müllerek, a zsidókból Jónások, az oroszokból Meljehov Grisák jutottak, s ha elértéktelenedne is minden örökségem, azt mindenképpen a két gyönyörű fiamra hagyakozom, hogy az ember telenségben embernek megmaradni kolduskenyeren is nagyszerű dolog, ha már élni rendelt az Úristen, nem csupán baromi létezésre.

S most éppen a Te számadásoddal könnyíték a lelkemen, Jónás...

Szálltak az urali fellegek, s mindegyik néhány napot vett a hátára, hogy ne üresen szálljon. Meggyógyultál, elégett fél karral is a legjobb kovács maradtál, de az a nagy titok nehezen szakadt val-

Névjegyzék

a Nizsnij-Tagil-i hadifogoly táborban lévő egészséges munkaszolgálatosokról

A Nizsnij-Tagil-i hadifogoly táborban 1945 októberében tartózkodó egészséges munkaszolgálatosok névjegyzéke:

109/3. VÁCI MUNKÁSSZÁZADBÓL:

Hirschhorn Pál kereskedő, Budapest
 Bergstein Pál táncos, Budapest
 Heisler Izsó galvánozó, Budapest
 Erdős Nándor bőrgyári munkás, Budapest
 Fleischner István, Budapest
 Junger Imre textilgyári alkalmazott, Budapest
 Gábor László tőzsdés, Budapest
 Dr. Fűzes Pál tisztviselő, Budapest
 Krausz Endre vegyi kereskedő, Budapest
 Lóbi Sándor szabó, Budapest
 Hunwald László tisztviselő, Budapest
 Spitzer István ágynök, Budapest
 Spitzer József Chevra alkalmazott, Budapest
 Klein Dezső szabó, Budapest
 Róth Tibor női fodrász, Budapest
 Dr. Salamon Géza orvos, Budapest
 Erdős Sándor tisztviselő, Budapest
 Kardos Endre lakatos, Budapest
 Király Tibor kereskedelmi alkalmazott, Budapest
 Fehér György nyugodász, Budapest
 Rényi István divattáru kereskedő, Budapest
 Kurecz László szabó, Budapest
 Láng Ernő órássz, Budapest
 Rauschnitz József kereskedő segéd, Vágsellye
 Dr. Bettelheim István orvos, Sátoraljaújhely
 Bleyer István textilkereskedő, Budapest
 Luszlig Sándor gyári raktárnok, Budapest
 Somló Tibor ingkészítő, Budapest
 Németh László szabó, Budapest
 Dr. Fenyves László fogorvos, Budapest
 Dr. Langsner Dezső orvos, Budapest
 Trucker Jenő fűlő, Budapest

A 107/23. SZ. DUNÁNTULI MUNKÁSSZÁZADBÓL:

Berger Jenő, Zalaegerszeg
 Konczfeld Pál gabonaválogató,

Weisz Miklós, Nagykavicsa
 Grünbaum Henrik szabó, Siemeg
 Schlänger szabó, Szombathely
 Sauer László gazdálkodó, Szombathely környékéről
 Kohn Salamon kereskedő.
 Steiner Ernő
 Bartos Nándor
 Reiner N.

A 107/23. számú száznak ezenkívül még kb 40 van a Szovjetunióban, kiknek névjegyzékét eddig nem tudtuk meg.

KÜLÖNBÖZŐ MUNKÁSSZÁZADOKRÓL:

Dr. Kelen József, Ujpest
 Jakab Adolf
 Laufer Géza
 Schwarcz József
 Schlesinger Ignác
 Farkas Zsigmond, Huszt
 Breuer László, Gyoma
 Korda István, Pestszenternsébet
 Schlowovits Volf
 Klein Béla
 Jakobovits Dezső
 Giltek László
 Weinberger Antal
 Klein Ignác
 Mihály Ernő, Tab
 Kachán Sándor
 Katz Ferenc
 Szirtes Pap György zenész,
 Weisz József, Szatmárnémeti

További felvilágosításokkal szolgál a Zsidó Világkorszak Statisztikai és Tudakozó Hivatala, V., Wekerle Sándor utca 7. Hivatalos órák 9—1-ig, szombat és vasárnap kizárva.

lomássá belőled, melyet a tisztító tűz sem semmisített meg benned, holott ártatlan voltál benne, mint a makula nélkül való bárány.

Éltünk? Vegetáltunk? A rabság sem annyira rabság már s a – negyvenfokos hideg is megszűnik negyven esztendő múltán. Miért hoznám hát újlag elő, hogy itt-ott belénk is rúgtak? Hagyjuk a felhánytorgatnivalókat. Nekünk leszen jobb!

Csak azt a két shakespeare-i felvonást hagyhatta volna ki a sorsod drámájából Adonáj, ha már az első (egyelőre titkos) nyomát az élő-eleven tüzes vassal sem sikerült. De ez megint új kérdéseket küldene a szájamra, a perelőre, pedig reá csaptak már néhányszor érettük. Például azt, hogy harcostársainak kiirtása után mennyivel volt különb Sztálin, mint Néró, amikor csak 1947-ben jött reá arra, hogy még mindig fogolykenyéren tartja a zsidókat, akik megjárták Auschwitz vagy a gettók poklát? Mert kihátrázott ugyan a halál a szegesdrótok mögül, megérkeztek az első vöröskeresztes

lapok is (egy például Jónás Jónásnak Istenes Reginától, Gyimesbükkéről), labdarúgó csapatunk légerek közötti mérkőzéseken győzött, olykor némi fizetséget is kaptunk, de a zsidótörvény hatálya csak mindezek után vesztette érvényét az Uralban, s a Te számodra még akkor sem, Jónás.

Mert micsoda Berija-sátáni ötlet volt Mózes mézítelen fiainál SS vércsoportvizsgálatot tartani hazaindításuk előtt, s Téged kiragadni a sorból a megégett fél oldalad okán-jogán, azzal, hogy gyanús?! S ottan hagyni közöttünk új bolygó zsidónak?

Társaidat a kék sapkások kísérték, körülálló jóérzésűek (ha magyar, ha német) megkételkedtek az Istent, s Te úgy állottál ott, mint a bibliabeli Lót sóbálványra merevedett fehércselédei. Könnytelenül, átokszavak nélkül, mintha mi sem történt volna.

Rohantam a parancsnok-kapitányhoz, a jóérzésű ukrán tanító Dobzsenkóhoz, s mindössze ennyire: „Tudod te, mi az az MVD?”

S végezetül Te karoltál belém, Jónás, hátravezet-

tél arra a füves térségre, a lakóbarakkok meg a fűrdőépület közé, amit lágeryepnek, németül Lagerwiesének hívtak, ott leültették, és ezt vallottad nagy szomorúan:

– Valóban SS valék, hadapród uram, páncélos, halálfejes SS!

A tarkóimig hátrázott a szemöldököm:

– Maga, Jónás? De hisz ez létező lehetetlenség!

– Istenverés...

És Jónás mesélt...

Sárga csillagról, munkaszolgálatról, fedezék-ásásról, emberséges parasztokról, szinte-állat tisztésekről, megvásárolható tisztí jóindulatról s ingyen jócselekedetéről. Míg egyszer, a sztálingrádi visszacsapás után, egy óriási harcmezőn, valahol a Don környékén, a két front között lekaszálta a légnyomás. Amikor magához tért, halálfejes páncélos SS-ek ellentámadásának központjában találta magát, orosz, német, zsidó, román, magyar halottak között, a lélekdermesztő hidegben, szinte mezítelen. Nemcsak a Regina küldte bekecset, de még a kedves kezei kötötte zoknit is lehúzták róla. Mit tegyen? Az oroszok visszavonultak, s a magyarok sehol. Villámgyorsan beleöltözött egy fekete SS-hulla altiszti egyenruhájába, odacsapódott a mellette rohamozó Királytigris-tank kísérő gyalogságához, s tette azt, amit a többiek. Egészen a következő szovjet visszacsapásig, mely után a tábori kórház vaságyán találta magát...

Még mesének is szörborzoló lenne...

– És a füttyülőjén nem vették észre? – kérdeztem magam is belepirulva.

– Azt hazudtam, hogy kantárszakadás, és elhitték, mert a nővéreknek megfelelt. Papírt adtak a bement nevemre, SS-nek tetováltak, kitüntettek, s elfogadták, hogy Beszterce környéki százas vagyok. Dolgoztam valaha Segesváron, megtanultam a nyelvüket...

– S hol esett fogságba?

– Budán, 1945 elején. Civilbe vedtettem egy romházban. Ivánék is így vittek el málenki robotra. Egy tarcsi ukrán még seggbe is rúgott, mert órákeresés közben a vaskeresztet megtalálta a zsebemben. Gondoltam, hazaviszem, megmutatni Reginának! S most itt vagyok...

S maradt is még közöttünk, bőséges esztendőig. Verte a vasat, teljesítette a normát, csak éppen nem nagyon társult senkivel – énrajtam kívül. A rabtartóknak SS volt, aki magyarul beszél, de azt mondja, zsidó. A németek elhúzódtak a lopott rangért meg a vaskeresztért. A magyaroknak pedig sok volt megérteni mindezeket, hiszen olyan székelyesen talpraesett volt, mindenhez értő, viccre, dalra, táncra kész, hogy Csabának vagy Leventének is megtette volna.

S a honi hírek is megkeverték az agyvizeket. A kremlbéli bajszos mellé odanőttek a hazai alvezérek. A németek közül gyűjtögették az antifasisz-

tákat, Wilhelm Pick és Otto Grotewohl háta mögé. Erdélyben Oradea lett Várad. Édesapám földosztásról írt, míg az *Igaz Szó* fogolyújság Nagy Ferenc miniszterelnököt szidta, mert az „imperialistákhoz” pártolt. Kérdezni is felesleges volt:

– Mi leszen velünk, hadapród uram?

– Tudja a hátramenés, Jónás...

Csak a csapatokban repülő dolmányos varjak feleltek, szálltukban az Érces-Ural felé: Kár, kár, kár... S elinált a negyedik nyár...

IV

Döcögött velünk a vonat a kánaáni bőségű ukrán sztyeppéken át, s lábainkat a nyitott vagonajtókból lefelé lógatva csodáltuk azt az égtáj alján lebegő arany-ezüst ötvözetű végtelenséget, amit elibünk varázsolt a táj. Túzokcsaládok futottak a mozdonycsühögés zajára. Fácánfészekalják rebentek. Ritka települések bámészai lengettek kendőt utánunk. Elvadult honvédsírok keresztjeire erősített sisakok öblébe dudorászott a szél. S ott, bévül, ahol láthatatlan önmagunk fészkel, viadalát vívta az öröm és a félek.

Mi vár otthon?

A sínkanyar félkilométeres szerelvény-félköréből elég volt valamiféle lelki mikroszkóp alá tenni egyetlen vagon, például a 42-est, a miénket, hogy a teljességről sejtelmünk legyen.

Csoma Árpád, a barátosi, románul társalkodott Hengán György berecki asztalossal, mert, mint az előbbi mondotta: „Az Úristen ácsceruzája esment rossz helyre kanyaríta münket!” Jómagam nem tudtam, hogy az iker fenekű faládám, a malterosvödörből készült kettős fedelű csajkám vagy a micisapkám féltsem-é inkább, hiszen beléjük rejtőzködött négy esztendei irodalmi termésem. Molnár Sanyi ványai koma harangnyi féldinnyéből kanalizott, kitartóan vakarózva hátulsó felén, mert míg a lassító szerelvényről leugrott érte, sóspuskával a fenekébe lőtt a kolhoztablea csőse. Kiss Jani békésszentandrászi leventelegényke édesanyjának címét ismételtette Gregus György szarvasi atyafinak, hogy hírt vihessen felőle, ha „ne adj Isten, történne valami”. Vastag bácsi, a bácskai, citerán pengetett egy bezdáni melódiát, míg Jónás a maga szép zengésű tenorján énekelte is a maga gyímesbükki keservesét:

Azt gondolám eső esik,
penig a szemem könnyezik,
a két szemem sűrű felhő,
abbul permetel az eső...

De azért a vonat csak csühögött, haladt, s reménykeltőnek miénk maradt az elfutott két hét minden rabszabadító csodája. Páll Mócsi bá ikafalvi nyelvén: „Száz esztendő meg egy nap.”

Lőrinc napján, azaz augusztus 10-én verette meg Dobzsenkó kapitány a „lágerkondulót”, azaz a gyülekezésre jelt adó sínvasat. Ígéretének fedezetéül becsületszavát adta, hogy Joszif Visszarionovics és Matvej Rákosi jóvoltából hamarosan indulunk haza, ami ugyan kicsinykét meghosszabbodott, de azóta mi voltunk az Ural-parti tájon a „Bogaisten kedvencei”, mindennemű internáltak, deportáltak, kényszerlakhelyesek, GULAG-szigetesek, ukránok, tatárok, volganémetek, altiak, mordvinok és a Teremtő százféle fekete bárányainak szemében. Hiszen nem volt arrafelé otthon senki, az őshonos baskirokon s néhány mutatóba meghagyott urali kozákon kívül. S így egy kicsikét az egész Magnytogorszk „hazafelé” készült velünk, legalább ábrándjaiban, hiszen a legtöbbször a letöltött büntetés után a kétszeresét kapta, elbocsátólevelét helyett.

S íme, most helyettük is megyünk.

Biztattuk is a lomha vonatot, muzsikuscigányaink még a Rákóczi-indulóval is. Egy-egy állomáson még olyan legény is akadt, aki derékon kapott egy-egy dús keblű Maruszját, s ebbe a búcsúörvendezésbe, egészen a Lvovvá keresztelt Lembergig nem is rondított belé senki.

Hej, már elsiratott balladahősöm, Kiss Jani, jó emberem, Jónás, csak azt a Lemberget húzták volna félrébb az ördögök, míg áthaladtunk a helyén, bezzeg ezt a históriát is más százjézzel szegném. Mert ott bizony félretolatták a szerelvényt egy vakvágányra, körbekaptak a kék sapkás MVD-s pribékek, és elhangzott a vezényszó: „Feltartott kezekkel, indián menetöltözetben, tehát mezítelenül SS-vizsgálatra sorakozó!”

Kiss Jani – jókora kelésheggel a hóna alatt – úgy zokogott a vonszoló Berija-pribékek között, hogy belérokkantak a szavai is: „Írjon édesanyámnak, hadapród úr! Keresse fel Gregus Gyuri bátyám!” Jónásunk sokkal legényesebben – inkább az Ószövetséghez méltóbban – vállalta a sorsát,

mert a bezárkózott kék eget lázította volna, úgy, hogy tövüktől a bóbítájukig belévonaglottak harogásába a szálfenyők:

Sema Jiszroel Adonaj, elahem Adonaj ehod!

Halljad Izráel, az Örökkévaló Isten egy, egyetlenegy!

A sok csillagos gonoszság ellenében azonban, úgy látszik, a Jóisten sem volt elég hatalmas, én pedig csak elsirathattalak, s ha eszembe jutsz, újra meg újra felbuzog bennem a sós könnyek forrása azóta is...

S hogy mit izenhetnék még néked ezeken kívül, ha kimenőt kapna egymáshoz a lelkünk legalább fohászodnyi időre?

Az sem lenne sokkal vigasztalóbb, Jónás...

Minden üldözöttek bánatának krónikása lettem, afféle magyari Jeremiás. Kiss Jani Észak-Szibériából íratott jó néhány esztendeje búcsúlevelet nyenyec nemzetiségű fiával a halálos ágyáról, s kért, húzassam meg a szentandrászi harangokat érte. Gyimesbükkről azt a hírt kaptam – mert érdeklődtem odahonosok által –, hogy az a bizonyos Istenes Regina elmebomlottan járta a havasokat, téged keresett, Jónás, míg egy zomotor télen széjjel nem tépték a farkasok...

S kilakoltathatták Sztálint, megnyithatták az összes lágerkapukat, a szibériai szelek sohasem felejtenek el sírni...

Csak egyet ígérhetek, Jónás! Azt, hogy a rosszat nem vallom jónak soha, s a két fiamat is megtanítom éretted a mózesi hitvallásra, zsidóul is, magyarul is:

Sema Jiszroel Adonaj, elahem Adonaj ehod!

Halljad Izráel, az Örökkévaló Isten egy, egyetlenegy!

Wuppertal–Budapest,
1988. augusztus 1 – szeptember 14.

ÚJ ÉLETT

A magyarországi hitközségek lapja